

SENSORVEILEDNING

1.

Svar kort på TRE av disse spørsmålene

a) Hva mente Durkheim med sosiale fakta?

For Durkheim er sosiale fakta fenomener som eksisterer på et eget nivå av virkeligheten, som ikke lar seg redusere til fakta om individer. Begrepet ble introdusert gjennom eksempelet språk, som har en form for kollektiv eksistens. Sosiale fakta, ifølge Durkheim, er aspekter av sosialt liv som form og begrenser individets handlinger. Eksempler kan inkludere plikter som man har i sin rolle som mann eller borger, forpliktelser i lov og skikk, religiøse oppfatninger, tegnsystemer, pengesystemet, yrkespraksiser, og så videre.

Durkheim insisterte på at sosiale fakta skal behandles som "ting" i sosiologisk forskning. Dette betyr at de skal studeres objektivt, akkurat som fysiske objekter i naturen. Durkheims idé var at sosiale fakta, som fysiske objekter, har en objektiv virkelighet som kan observeres og studeres uavhengig av individets subjektive oppfatninger.

Det er to viktige aspekter ved sosiale fakta. For det første er de eksterne, det vil si at de eksisterer uavhengig av individets tanker og oppfatninger. De er en del av den sosiale verden som vi lever i, og vi kan ha rett eller feil oppfatninger om dem.

For det andre er sosiale fakta begrensende. De former og styrer individets handlinger og atferd ved å legge sosiale forventninger og normer på dem. Disse forventningene og normene gjelder alle individer som lever under de samme sosiale forhold. På denne måten, ifølge Durkheim, bidrar sosiale fakta til å opprettholde sosial orden og stabilitet.

Det kan være nyttig å understreke at sosiale fakta ikke bare former individets handlinger, men også påvirker deres indre liv, det vil si deres tanker, følelser og ønsker. Dette understreker hvordan sosiale fakta er "tvungne" på individer og har en kraftig påvirkning på alle aspekter av deres liv.

b) Hva mente Du Bois med dobbelt bevissthet?

Du Bois mente med begrepet "dobbelt bevissthet" at slaveriet (som tok slutt på 1860-tallet) produserte en dobbeltbevissthet, noe som betyr at svarte som tidligere slaver uunngåelig måtte se seg selv gjennom øynene til de hvite. I boken *The Souls of Black Folk*, en av hans mest kjente verk, utdyper han dette: "Det er en spesiell følelse, denne dobbeltbevisstheten, denne følelsen av alltid å se seg selv gjennom andres øyne, av å måle sin sjel ved hjelp av en verden som ser på med moret forakt og medlidenhet. Man føler alltid sin todelte natur - en amerikaner, en neger; to sjeler ... to uløselige strev; to krigende idealer i en mørk kropp ... Historien til den amerikanske negren er historien om denne striden, - dette lengselen etter å oppnå bevisst manndom, å forene sin doble selv til et bedre og sannere selv. I denne foreningen ønsker han ikke at noen av de eldre selvene skal gå tapt.»

Denne dobbelte bevisstheten som Du Bois snakker om, refererer til en kompleks opplevelse der svarte amerikanere, som både er en del av det amerikanske samfunnet og samtidig har en historisk arv og erfaringer som slaver, opplever en konstant spenning og en følelse av å se seg selv fra to ulike perspektiver. De må forholde seg til hvite amerikaneres forventninger,

stereotyper og dominanssamfunnet samtidig som de opprettholder en egen identitet og kultur. Dette skaper en indre konflikt og et behov for å navigere mellom de ulike identitetene for å oppnå en følelse av helhet og anerkjennelse. Du Bois mente at denne dobbelte bevisstheten var en sentral del av den svarte erfaringen i Amerika og et resultat av historisk undertrykkelse og rasisme.

Dette konseptet var ikke bare ment å beskrive den svarte erfaringen i Amerika, men også å kritisere og utfordre rasistiske strukturer og ideer. Du Bois ønsket ikke bare å forklare hvordan svarte individer så seg selv, men også å påpeke urettferdighet og undertrykkelse.

c) Hva mente Goffman med inntryksstyring?

Inntryksstyring, som beskrevet av Erving Goffman, refererer til måten vi aktivt prøver å kontrollere og styre inntrykket vi gir til andre mennesker i sosiale interaksjoner. Goffman argumenterte for at hverdagslivets samhandling kan sammenlignes med opptredener i et teaterstykke, der vi spiller ulike roller for et publikum.

Når vi engasjerer oss i inntryksstyring, forsøker vi å presentere et bilde av oss selv som er i tråd med normer og regler som gjelder i den spesifikke situasjonen og rollen vi innehar. Målet er ikke bare å presentere oss selv i et positivt lys, men også å opprettholde en følelse av sosial aksept og harmoni.

Goffman bruker teateret som en metafor for å forklare denne dynamikken. Han hevder at sosial atferd kan ses som rolleutøvelse, der de sosiale rollene vi spiller er "skriptet" av samfunnet og ikke spontane eller individuelle kreasjoner. Vi spiller ut og iverksetter de forventningene som er knyttet til de ulike rollene vi har, og dette inkluderer en rekke forskjellige roller vi må utføre i løpet av livet, for eksempel rollen som far, bror, professor eller kollektivreisende.

Hver av disse rollene har vanligvis forskjellige publikum, det vil si mennesker som vi interagerer med i en bestemt rolle. Derfor tilpasser vi vår selvpresentasjon og oppførsel i henhold til målgruppen vi kommuniserer med. Effektiv rolleutførelse krever inntryksstyring, der vi bevisst bruker ulike hjelpemidler som klær, kroppsholdning, ansiktsuttrykk, gester, språk, stemmevolum, toneleie, symboler og kulisser for å skape ønsket inntrykk.

Goffman skiller også mellom "frontstage" og "backstage". Frontstage refererer til den delen av vår oppførsel der vi jobber aktivt med å presentere det ønskede bildet av oss selv til andre mennesker. Her forsøker vi også å påvirke definisjonen av situasjonen, det vil si hvordan vi ønsker at andre skal oppfatte og forstå situasjonen vi er i. Backstage derimot, representerer den private delen der vi forbereder oss på våre forestillinger og kan være mer avslappet og avvike fra den offentlige rollen. Det er også her vi kan oppleve feil eller uforutsette hendelser som bryter med den forventede rolleutførelsen. I slike tilfeller blir det nødvendig med reparasjonsarbeid for å gjenopprette fronten og håndtere situasjonen på en hensiktsmessig måte.

Det kan være verdt å nevne at det ikke bare handler om individets aktive handlinger for å styre andres inntrykk av dem, men også hvordan samfunnet og kulturen skaper "skript" som individer følger. Dette viser at inntrykksstyring er dypt sosialt og kulturelt betinget.

d) Hva mente Parsons med normativ integrasjon?

Dette er en del av Parsons' generelle funksjonalistiske tilnærming til sosiologi. Parsons så på samfunnet som et komplekst system av deler som virker sammen for å opprettholde sosial orden og stabilitet. Normativ integrasjon er et viktig aspekt av dette, ettersom det bidrar til å opprettholde samfunnets struktur ved å sikre at individer aksepterer og følger samfunnets normer og verdier.

Det var noe av et arbeidsuhell at dette spørsmålet ble gitt, for pensumdekningen er ganske indirekte. Her må vi altså akseptere forholdsvis upresise svar. Fra læreboka – eneste tekstlige kilde om Parsons her – leser vi at integrasjon dreier som gjensidig tilpasning av enheter og delsystemer ut fra hensynet til deres bidrag til systemet som helhets funksjonelle effektivitet. Siden oppgava spør om nettopp normativ integrasjon, må det altså sies noe om normer og sosialiseringens rolle i å sikre en slik integrasjon. På forelesning ble aktørers normative orientering beskrevet slik: normer, verdier, forestillinger som styrer og begrenser valg av både mål og midler for handling.

Læreboka berører dette, men ikke med denne termen: «Internaliseringen av felles verdimønstre i personlighetens super-ego danner grunnlag for normer og vurderingsstandarder, som sørger for koordinasjon av handlingsorienteringer og motivasjon og dermed også for hele det sosiale systems funksjonsevne» (s. 377)

På forelesning ble begrepet normativ integrasjon tatt opp i forlengelse av en drøfting av funksjonalistisk lagdelingssosiologi. Den hevder at det er funksjonelt for samfunnet at koordineringsfunksjoner befolkes av dyktige og hardtarbeidende mennesker. Utdanningssystemet spiller en viktig rolle i denne prosessen ved å sortere individene basert på deres fortjente prestasjoner og ferdigheter. De viktigste funksjonene i samfunnet belønner dermed de som har høy sosioøkonomisk status og har oppnådd høyere posisjoner.

Men mange kan synes at dette er ganske urettferdig. Er det ikke ulike faktorer som påvirker menneskers muligheter til å lykkes og oppnå høy sosial status? Til dette kunne svaret være at sosialisering spiller en avgjørende rolle i å sikre normativ integrasjon. Sosialisering refererer til prosessen med overføring og læring av kulturen, inkludert symboler, betydning, normer og forventninger. Gjennom sosialisering blir individene internalisert i ulike roller, og det å lære og følge normene og atferden som er knyttet til disse rollene er funksjonelt nødvendig.

Normativ integrasjon oppstår når samfunnet utvikler en felles forståelse og aksept av ulike posisjoner i lagdelingen. Dette innebærer at folk vurderer og aksepterer ulike posisjoner og belønninger basert på en felles forståelse av verdien og betydningen av disse posisjonene. Så selv om noen kan oppleve at systemet er urettferdig, argumenterer funksjonalistiske teoretikere at sosialiseringen og den normative integrasjonen bidrar til å skape en viss grad av harmoni og sosial orden i samfunnet.

2.

Svar lengre på ETT av disse spørsmålene.

ENTEN

a) Et gjennomgangstema i sosiologisk teori er hvordan makt skal forstås og hvordan maktforhold består over tid, for eksempel hos Weber, Frankfurterskolen, Foucault og Bourdieu. Redegjør for og sammenlign for minst to ulike oppfatninger om dette og diskuterer styrker og svakheter ved dem.

Denne oppgava er jo forholdsvis bred og kan løses på ulike måter. Kravet er altså at minst to oppfatninger diskuteres. Her går vi gjennom de som brukes som eksempler i teksten, men en kan jo tenke seg at flere ting trekkes inn. Legg merke til at oppgaven ber om en drøfting. Det er ikke lett for studentene og lista må ikke legges for høyt her, samtidig som det må være trekk for ingen drøfting, og absolutt pluss for gode drøftinger.

Hvor detaljerte bør redegjørelsene være? Dette må være en avveining mellom bredde og dybde. Tar kandidaten bare for seg to teorier må det selvfølgelig gås mye mer i dybden enn hvis mange teorier tas opp. En burde kunne få en A med utgangspunkt i bare to teorier, siden det er minstekravet, men da må det være en særdeles god redegjørelse og drøfting av dem. Med større bredde kan en selvfølgelig slippe unna med noe svakere redegjøring og drøftinger.

En kan skille litt simpelt mellom hva makt er og hvordan makt opprettholdes. En definisjon av maktbegrepet møter de først hos Weber, det med å få gjennom vilje tross andres motstand. Her presenterte vi hans berømte klasse, stand, partier som nettopp aspekter ved samfunnets maktfordeling: økonomisk, kulturell og organisatorisk makt. Så gikk vi fra det til herredømmeformene. Vi presentert ideen hans om herredømme i kraft av interessekonstellasjon og kontrastert dette fra former for legitimt herredømme. Det sistnevnte karakteriseres av at de undeordnede aksepterer autoriteten, enten det er på tradisjonelt, karsimatisk eller rasjonelt-legalt grunnlag.

Frankfurterskolen ble presentert som å forklare reproduksjonen av maktforholdene – eller, klassestrukturen – pga rollen til kulturindustri og forbrukersamfunn. Kommersialiseringen av kulturen fører til ensretting og svekking av kritisk tenkning og fantasi. Repressiv desublimering (Marcuse) fører til at libido kanaliseres inn i *lavere* former for engasjement – som forbruk – og dermed også bidrar til å opprettholde maktforholdene. Habermas' om kolonisering av livsverden kan leses inn i dette.

Med Foucault kommer det et radikalt brudd i maktforståelsen. Foucault utfordrer tradisjonelle perspektiver og viser hvordan makt ikke bare er begrenset til politiske ledere eller kapitaleiere. Han argumenterer for en bredere forståelse av makt som går utover tradisjonelle institusjoner.

Foucault påpeker en transformasjon i måten straff og kontroll utføres på. Straff går fra å være offentlig og spektakulær til å bli mer usynlig og detaljstyrt. Han beskriver en form for "mikromakt" som manifesterer seg i hverdagslige situasjoner og detaljert styring av aktiviteter

og tidsbruk. Makten blir inngravert på kroppene (som i fengsling og kontroll) og disiplinerer sjelen (gjennom sosialisering og kontroll av tanker og atferd). Disiplin er en praktisk anvendelse av kunnskap for å kontrollere og forme kroppene slik at de blir lydige og føyelige.

Foucault forstår dette som "treleddet disiplinering" som omfatter hierarkisk observasjon, normaliserende sanksjon og eksaminasjon. Disse mekanismene brukes til å kontrollere individer, enten det er gjennom overvåkning, evalueringer, eller normative forventninger til atferd og prestasjoner. I «våre typer» samfunn disiplinerer vi oss selv og hverandre gjennom disse mekanismene.

Det som skiller Foucaults maktforståelse fra tradisjonelle perspektiver er at han argumenterer for at makt ikke har en sentral plass eller et senter. Makt er heller ikke begrenset til politiske ledere eller kapitaleiere. Han ser på makt som en bredere struktur som finnes i ulike institusjoner og praksiser som utdanningssystemet, psykiatrien og rettsvesenet. Disse institusjonene gir en gruppe makt på bekostning av en annen gruppe, og slike maktformer kan overleve og opprettholdes selv når det er politisk motstand.

Foucault skiller mellom makt som dominansrelasjoner, der de som har makten begrenser handlingsrommet til de underordnede, og makt som et strategisk spill mellom "frie subjekter". Han viser at moderne makt er mer kapillær og utbredt, og den sikrer orden gjennom rutiniserte og disiplinerende mekanismer. Den er også kunnskapsintensiv, og kunnskap blir brukt som et verktøy for å opprettholde maktforholdene.

På denne måten går man fra å sikre undersåttens lydighet gjennom tvang og påbud til at menneskene entusiastisk ønsker å gjøre det de ellers ville blitt tvunget til. Makt blir en internalisert og selvregulerende mekanisme der individene frivillig tilpasser seg og reproducerer de eksisterende maktstrukturene.

Bourdieu kan her leses som å konsentrere seg om to punkter. Det ene er begrepet hans om makt som i seg selv er tett knyttet til ideen om kapitalformene. Så er det Bourdieus analyse av hvordan maktforholdene opprettholdes, hvor hans distinkte bidrag vel ligger i ideen om symbolsk vold og miserkjennelse.

Økonomisk kapital refererer til økonomisk rikdom og ressurser. Kulturell kapital refererer til hvilken som helst form for kulturell kunnskap eller kompetanse som er sjelden og verdsatt på måter som gjør at det skaffer dens «bærer» en fordel. Sosial kapital refererer til ressursene som er tilgjengelige for en person gjennom deres sosiale nettverk eller forbindelser.

Symbolsk kapital er imidlertid en spesifikk type kapital som oppstår når ens kapital, eller privilegier, ikke forstås som kapital eller privilegier, men heller miserkjennes som en iboende egenskap hos en person. For eksempel, kan en person med betydelig økonomisk kapital bli beskrevet som "driftig" eller å ha "teft", en person med kulturell kapital kan bli sett på som "smart", "belest" eller "dannet", og en person med sosial kapital kan bli referert til som en "viktig fyr".

Bourdieu stiller også et sentralt spørsmål: hvorfor opprettholdes en verden med mange ulikheter og urettferdigheter? Han følger Weber i at "rå" makt alene ikke er nok. Det trengs former for legitimitet eller aksept, noe som tar oss inn i en weberiansk diskurs. Videre foreslår han en durkheimiansk vri på det. Bourdieus begrep om "doxa" viser til en tilstand hvor det er en korrespondanse mellom sosiale og mentale strukturer, som kan oppfattes som det motsatte av Durkheimsk anomie, men med parallell logikk. I doksisk tilstand er det harmoni mellom persepsjonskategoriene og den sosiale verdens inndelinger. Da framstår verden som spontant meningsfull, forståelig og uproblematisk. Dette sammenfallet mellom sosiale og mentale strukturer kan også forstås i termer av «ontologisk

delaktighet». Det bruker han til å beskrive tilstander der de objektive, strukturelle ekskluderingene «matches» av en subjektiv selvekskludering: en ekskluderer seg selv fra det en ellers blir ekskludert fra. Det vanligste eksempelet er kanskje elever fra arbeiderklassen som føler skolen «ikke er noe for dem».

Jeg har oppsummert dette på forelesning med følgende meme:

b) Et sentralt spørsmål i sosiologisk teori er har å gjøre med hvordan vi skal forklare sosiale fenomener. Dette spørsmålet gjenfinnes hos Marx, Weber, Durkheim, den symbolske interaksjonismen, rasjonell valgteori, feministiske teorier, postkoloniale teorier, og hos Bourdieu. Redegjør for og sammenlign for minst to ulike oppfatninger om dette og diskuterer styrker og svakheter ved dem.

Oppgaven går bredt ut og spør om et stort metodologisk spørsmål. Det er mye som kan trekkes inn i besvarelsen her, så her kan studentene velge å løse det veldig ulikt. Her går vi gjennom de som brukes som eksempler i teksten, men en kan jo tenke seg at flere ting trekkes inn. Legg merke til at oppgaven ber om en drøfting. Det er ikke lett for studentene og lista må

ikke legges for høyt her, samtidig som det må være trekk for ingen drøfting, og absolutt pluss for gode drøftinger.

Hvor detaljerte bør redegjørelsene være? Dette må være en avveining mellom bredde og dybde. Tar kandidaten bare for seg to teorier må det selvfølgelig gås mye mer i dybden enn hvis mange teorier tas opp. En burde kunne få en A med utgangspunkt i bare to teorier, siden det er minstekravet, men da må det være en særdeles god redegjørelse og drøfting av dem. Med større bredde kan en selvfølgelig slippe unna med noe svakere redegjørelser og drøftinger.

Allerede i innledningen til emnet snakket vi om at sentralt moment i den klassiske sosiologien var at samfunnsforhold kunne forstås på en vitenskapelig måte, det vil si, en kan gjøre mer enn å synse om dem. Det ble likevel understreket at det var veldig ulike oppfatninger om hvordan dette skulle gjøres. Den klassiske sosiologien kan forstås som en reaksjon på individualistisk tenkning. Denne spissformuleringen ble brukt for å forklare poenget: ~Det er ikke egeninteresserte og konkurrerende mennesker som skaper et konkurransesamfunn, det er konkurransesamfunnet som skaper egoistiske konkurrenter. Vi trakk inn Comtes idé om at et hierarki mellom vitenskapene, hvor poenget da er at det sosiale er et distinkt nivå av virkeligheten og ikke kan reduseres til psykologi, biologi, fysikk, osv.

Vi presenterte hvordan Marx mente det kunne avdekkes distinkte lover for samfunnsutviklingen, knyttet til hans dialektiske metode. Durkheim ble presentert som en sosiologisk positivist, som i at han ville overføre metodene fra naturvitenskapene, men til det distinkte nivået av virkeligheten som er sosiologiens område. Her skiller Weber seg mer ut: Så visst kunne en ha en vitenskap om samfunnet, men den måtte ta innover seg at samfunnet ikke var en egen ting uavhengig av tenkende, handlende og følende mennesker. For Weber måtte sosiologi derfor også være en fortolkende vitenskap, som måtte forstå hva slags mening og betydning sosiale fenomen hadde for mennesker.

Denne forskjellen ble utdypet i de påfølgende forelesningene om Marx, Weber og Durkheim. Vi tok opp hvordan Marx forklarte overgangen fra føydalisme til kapitalisme som et utfall av klassekonflikter, som igjen er knyttet til spenninger mellom produktivkrefter og produksjonsforhold. Dette eksemplifiserer hans metode. Opp mot dette stilte vi Webers vektlegging av Verstehen: det er ikke nok å vise at forholdene ligger til rette for samfunnsendring, en må kunne forklare hvorfor konkrete aktører har en motivasjon for å gripe muligheten. Her leste vi PEKÅ-tesen inn som et forsøk på å gjøre nettopp det.

Durkheims metodologi ble illustrert med Selvmordet. Vi understreket at Durkheim fokuserte på selvmordsraten som et mål på en gruppes selvmordstilbøyelighet. Siden dette er et sosialt fakta, mener Durkheim det også må ha en sosial forklaring. Jeg understreket at vi her ikke snakket om forklaringer på individuelle selvmord, men på tilbøyeligheten på gruppenivå. Det vil være helt innafor om studentene her tar opp Durkheim om sosiale fakta og emergente egenskaper, altså at samfunnslivet har kvaliteter som ingen av individene som i en forstand utgjør det har, litt slik H₂O har kvaliteter verken hydrogen eller oksygen har. Hovedeksempelet var språk, som verken kan tilbakeføres eller reduseres til individer, det fungerer i og med at det er kollektivt. Vi brukte dette yndlingsstrevet mitt fra Den sosiologiske metodens regler for å eksemplifisere videre, i flemmensk oversettelse:

Når jeg utfører mine plikter som en bror, en mann eller en borger, når jeg oppfylder kontrakter jeg har inngått, oppfyller jeg forpliktelsene som er definert i lov og skikk og som er utenfor meg selv og mine

handlinger. Selv når de er i samsvar med mine egne følelser, og når jeg subjektivt føler deres virkelighet i meg, slutter ikke den virkeligheten å være objektiv, for det er ikke jeg som har foreskrevet disse pliktene; Jeg har fått dem gjennom min opplæring. [...] Den troende har funnet at de oppfatningene og praksisen som tilhører hans religiøse liv, allerede foreligger fiks ferdige, fra han er født; hvis *de* eksisterte før *han* gjorde det, må det bety at de eksisterer utenfor ham. Tegnsystemet som jeg bruker for å uttrykke tankene mine, pengesystemet jeg bruker til å betale gjelda mi, kredittinstrumentene jeg anvender i kommersielle relasjoner, de praksisene jeg følge i mitt yrke, osv. – har til felles at de virker uavhengig av bruken jeg gjør av dem. Om vi tok tak alle individene som utgjør samfunnet, en etter en, kunne vi si det samme om hver og en av dem. Her har vi altså måter å handle, tenke og føle på som har den bemerkelsesverdige egenskap at de eksisterer utenfor individuelle bevisstheter.

I drøftingen av Parsons var det ikke mye fokus på metodologi. Dette kom imidlertid tilbake med full styrke i drøftingen av perspektivene som var, eller ble forstått som, eksplisitt kritiske til ham. I den symbolske interaksjonismen møtte vi Blumers insistering på individenes fortolkning og situasjonsforståelse som helt avgjørende for sosiologisk forklaring. Effektene av strukturer på individer medieres gjennom fortolkning. På samme måte mente Blumer at kvantitative analyser måtte suppleres med en forståelse av aktørens forståelse og motivasjon for handling som ligger «bak» tallene. Her er det altså en klar forbindelse til Weber. Vi tok opp Goffmans observasjonsbaserte analyser av hverdagslig samhandling, som en konkret måte å studere hvordan folk fyller rollene sine på. Med fenomenologien fikk vi fokus på alt det som ikke forhandles om i konkrete situasjoner, men som tas for gitt. Her gikk vi gjennom Berger og Luckman om typifikasjon og slikt og tok opp begrepet om livsverden. For en mer metodologisk vinkling ble det snakket om hvordan Garfinkels etnometodologi var et forsøk på å studere det underforståtte og tatt-for-gitte, for eksempel med breaching experiments.

Med rasjonell valgteori får en et klart alternativ til alt det ovennevnte. Vi presenterte det som en slags revansj for utilitarismen. Hovedideen her er den *metodologiske* individualismen, som altså betoner at alle sosiale fenomen kan forklares i termer av individers handling og samhandling. I tillegg kommer den økonomiinspirerte ideen om nyttemaksimering inn som en forklaring av hvordan individene treffer valgene sine. Det burde være klart for studentene at dette bryter med stort sett alle andre sosiologiske teorier.

I drøftingen av kritisk teori har vi bare vært litt innom metodologiske spørsmål. Det vesentligste er kanskje Horkheimers positivismekritikk som ligger til grunn for ideen om *kritisk* teori. Den kritiserer de tradisjonelle teoriene for deres tendens til å opprettholde status quo i samfunnet, snarere enn å utfordre og endre det. Dette inkluderer deres motstand mot positivisme og empirisme. Positivismen opprettholder et skarpt skille mellom kunnskap om verden og selve verden. Kritisk teori utfordrer dette skillet, og hevder at kunnskapsproduksjon er en sosial praksis. Dette innebærer at de praktiske interessene og hensynene som styrer vitenskapelig forskning, er en viktig del av kunnskapen som produseres.

Dette går også på tvers av den positivistiske tilnærmingen til sosiologi, som Frankfurterskolen forstå som bestrebelsen på å kontrolleres og styre samfunnslivet. Positivistisk sosiologi fokuserer på overfladiske, kontrollerbare fenomener for å beregne og forutsi samfunnets utvikling, med sikte på bedre styring. Horkheimer mente kritisk teori skulle fremme arbeiderklassens praktiske interesser og deres strev for frigjøring. En kunne innvende at kritisk teori er for politisert og at den truer den vitenskapelige nøytraliteten. Men kritisk teori mener det ikke er noen nøytral måte å studere verden på. Skulle det være mer nøytralt å søke kontroll over samfunnet, enn å arbeide for frigjøring?

Hvis de bruker feministiske teorier kan de benytte teoriene til Dorothy Smith eller Patricia Hill Collins (det er også andre feministiske teoretikere i læreboka, men disse to er nok mest nærliggende, siden vi har lest originaltekstene deres og brukt mest tid på dem). Begge disse er standpunktteoretikere, så de vil være opptatt av at sosiale fenomener må forklares i relasjon til forskeren/ståstedet til betrakteren. Standpunktteori generelt er jo også tilhengere av at noe ståsted gir bedre innsikt enn andre – altså et slags epistemisk fortrinn. Andre viktige elementer er at de som det forskes på/teoretiseres over skal selv kunne kjenne seg igjen i det som skrives frem. Særlig Smith har kritisert andre sosiologiske teorier (særlig klassiske teorier) for å ikke ta tilstrekkelig hensyn til den levde erfaringen til de som teoriene handler om, og at særlig kvinnelig erfaring har blitt utelatt.

Smith kan kritiseres fra Hill Collins, for å behandle alle kvinner som én størrelse, hvor hun vil være opptatt av andre kryssende ulikheter – og begrepet om interseksjonalitet.

Hva gjelder postkoloniale teorier er det noe av de samme perspektivene som trekkes inn. Også her er det standpunktteori som er den foretrukne måten å se sosiale fenomener på, hvor klassisk sosiologi kritiseres for å være etnosentrisk og eurosentrisk. Postkoloniale teorier har særlig vært opptatt av hvordan Europa har blitt forstått hos klassikere som Marx, Weber og Durkheim (men også Habermas og Foucault blir truffet av denne kritikken) som om den europeiske erfaringen har vært i et vakuum – uten å referere til at Europa ble som det ble særlig gjennom imperialismen og kolonisering. Her er det videre relevant å trekke inn de psykologiske konsekvensene av å få dine erfaringer skrevet frem med slike blindflekker – hvor «Den Andre» og «dobbel bevissthet/splittet bevissthet» er relevante begrep.

I likhet med de feministiske teoriene kan man også her spørre seg om standpunktteori blir for partikulært, og hvilke standpunkter som skal telle – hvis det for eksempel er flere motstridende perspektiv som utfordrer det rådende.

Fra Karl Marx, hentet Bourdieu ideen om det praktiske og klassesdimensjonen i samfunnet. Fra Max Weber hentet Bourdieu konseptet om makt som fungerer i flere dimensjoner og sfærer. Bourdieu var imidlertid kritisk til Webers analytiske oppsplitting. Bourdieu videreførte Émile Durkheims ideer om kollektiv bevissthet og sammenfallet mellom mentale og sosiale strukturer, men han kritiserte Durkheims positivistiske tilnærming og objektivering av sosiale fenomener. Han tok opp interaksjonismens syn på at samfunnslivet skapes og opprettholdes gjennom sosial samhandling. Fra fenomenologien hentet Bourdieu ideen om den tause bakgrunnskunnskapen, mens han var kritisk til fenomenologenes og interaksjonismens manglende oppmerksomhet på makt og sosiale strukturer.

Fra strukturalismen tok Bourdieu opp ideen om at mening er konstituert i forskjeller. Han tok også ideer fra funksjonalismen, som vektlegger differensiering og sosialisering, men han kritiserte funksjonalismens konsensusorientering og systemtenkning. Fra konfliktteoriene overtok Bourdieu ideer om viktigheten av makt og konflikt. Fra utilitarismen hentet han ideer om handling og interesser, men han var kritisk til utilitaristenes kyniske og kalkulerende forståelse av menneskelig handling. I tillegg kan Bourdieu forstås som å ta opp i seg ideer fra Frankfurterskolen og feminisme, og anerkjente at kulturen reproducerer maktforhold og at kunnskap er situert og kroppslig. Med poststrukturalistene tok han et steg bort fra en subjekt-sentrert tenkning og mot en mer historisk kontekstualisering.

Bourdieu's ideer om forklaring av sosiale fenomener kan oppsummeres i formelen [(habitus) (kapital)] + felt = praksis. Her står "habitus" for sosialt ervervede disposisjoner for oppfattelse, tanke og handling. "Kapital" representerer ferdigheter, eiendeler og egenskaper som verdsettes i samfunnet og gir fordeler til den som besitter dem. "Felt" refererer til strukturer på et "mellomnivå", som kan forstås som "kraftfelt" skapt av fordelingen av kapital. Begrepet "praksis" refererer til sosial handling. En av konsekvensene av Bourdieus teori er ideen om at aktører som er ulikt plassert i et felt eller et rom, har en tendens til å se ulikt på feltet, mene ulike ting om det og ønske ulike ting for det. Dette skyldes deres ulike habitus og tilgang til forskjellige former for kapital, som begge er formet av deres posisjon i feltet.